

Gebouwbeschrijving van de **Banstraat 23-25-27**

Architect: G.J. Venemans, E.A. Roest

Ontwerp: 1917-1918

Functie: garages met bovenwoningen en paardenstal

Stedenbouwkundige context

Oud Zuid is een stedenbouwkundige erfenis die Amsterdam te danken heeft aan buurgemeente Amstelveen, destijds Nieuwer-Amstel geheten. Het Concertgebouw stond in Amstelveen. Het gebied werd in 1896 geannexeerd, maar toen waren de weilanden achter het Concertgebouw natuurlijk al in handen van grondspeculanten. De ontwikkeling van het Plan Berlage, tussen 1900 en 1915, laat zien dat het aanvankelijk niet in de bedoeling lag om de De Laïressestraat door te trekken naar het Haarlemmermeerstation. Berlage wist dat lange rechte straten nooit een goed beeld opleveren. In de tweede versie van het ontwerp is het plangebied ten noorden van het Noorder Amstelkanaal deels al bebouwd en liep de De Laïressestraat toch rechtdoor.

Het was dus niet gelukt om het door Berlage beoogde kortere tracé te realiseren. Maar een nadere blik op de plankaart leert dat men wel heeft geprobeerd om een ander detail uit het ontwerp van 1900 te realiseren. Berlage had tussen de Hondecoeterstraat, de Nicolaas Maesstraat, de Banstraat en de De Laïressestraat twee min of meer halfopen en zeer diepe bouwblokken geprojecteerd. Die heeft men conform zijn bedoelingen uitgevoerd, maar de opzet verklaart wel de opmerkelijke kenmerken van deze blokken. De extra ruimte van de binnenterreinen werd gebruikt voor de bouw van scholen. De ordenkaart laat zien dat de bebouwing aan de zijde van de Nicolaas Maesstraat het oudst is, daarna volgde de reeks royale eengezinshuizen aan de De Laïressestraat, genummerd 33-51. Pas in tweede instantie werd de bebouwing aan de dwarsstraten gerealiseerd. Dit is nog altijd goed te zien door de afwijkende bouwstijl. Klaarblijkelijk was het financieel niet realistisch om de oorspronkelijke opzet van Berlage te handhaven.

Alleen aan de Banstraat verrees al in 1918 bescheiden bebouwing bestaande uit enkele garages met bovenwoningen onder een kap, behorende bij de aangrenzende huizen aan de De Laïressestraat. Dit blokje had een zo bescheiden volume dat het niet principieel in strijd was met de stedenbouwkundige bedoelingen van Berlage.

Architectonische verschijningsvorm

Het ontwerp voorzag aanvankelijk in de bouw van twee garage-eenheden met elk twee deuren gescheiden door de twee voordeuren van de bovenwoningen, het geheel werd afgedekt door een forse mansardekap. Al tijdens de planfase of kort daarna tijdens de uitvoering werd de symmetrie van deze strak gelede gevel verstoord door het toevoegen van een derde eenheid, nummer 27. De gemetselde gevel staat op een plint van natuursteen en ontleent zijn strakke ritme aan de overeenkomstige maatvoering van de brede garagedeuren en de raamkozijnen op de verdieping. Deze gevelopeningen worden gescheiden door tamelijk brede muurdammen die wat naar voren springen, de borstweringen boven de garagedeuren zijn uitgevoerd met siermetselwerk. De gevel wordt afgesloten door een eenvoudige gootlijst. De kap, waarin zes dakkapellen zijn gestoken, vier in het oorspronkelijke ontwerp, was belegd met pannen.

De symmetrische opzet en het sober maar zorgvuldig gedetailleerde metselwerk gaven het eerste ontwerp een architectonische kwaliteit die voor een strikt utilitair bouwwerk zeker niet te wensen over liet. De toevoeging van de derde eenheid verstoort de symmetrie waardoor het gevelbeeld uit balans raakte. Inmiddels resteert weinig van het beschaafd zakelijke bouwwerk. De garages met de bijbehorende deuren zijn verdwenen en hebben plaats gemaakt voor laagwaardige puien die onderling verschillen. De pannen op het dak zijn vervangen door dakleer. De naoorlogse nieuwbouw op de hoek van de Banstraat en de Nicolaas Maesstraat heeft ook afbreuk gedaan aan de stedenbouwkundige betekenis van de garages voor het bouwblok.

De garageruimtes worden nu voor andere doeleinden gebruikt en zijn dus geheel verdwenen. De woningen op de verdiepingen worden nog bewoond maar zijn niet gaaf bewaard gebleven.

Cultuurhistorische context

Beide ontwerpers, G.J. Venemans en E.A. Roest, waren destijds gerespecteerde architecten in Amsterdam. Met name Venemans, die ook projectontwikkelaar en aannemer was, heeft veel gebouwd, vooral burgerwoningen in het duurdere segment. Zodoende is zijn werk goed vertegenwoordigd op de monumentenlijst. Ook van Roest worden verschillende belangrijke ontwerpen beschermd.

Typologisch vormde het ontwerp voor een blokje garages met bovenwoningen ongetwijfeld een bijzonderheid in hun oeuvre, terwijl in deze omgeving ook stedenbouwkundig sprake is van een zeldzaamheid. Bij de Dienst der Publieke Werken leefde het besef dat autogarages eigenlijk een noodzakelijke voorziening waren bij duurdere burgerwoningen, maar het was altijd lastig om in het stedenbouwkundig ontwerp de noodzakelijke ruimte te vinden. De bebouwing rond het Vossiusgymnasium laat zien dat men serieus nadacht over dat probleem. Pas na de oorlog, vooral in Buitenveldert, kreeg het blokje garages, maar zonder verdieping en kap, een eigen plaats in het stedenbouwkundig ontwerp. De drive-in woning was een andere oplossing.

Conclusie

Het bouwwerk Banstraat 23-25-27 voldoet niet aan de criteria voor plaatsing op de monumentenlijst. Het betreft een ontwerp van bekende architecten, maar hun belangrijkste werk wordt al beschermd. Bovendien is het bouwplan dat zij ooit maakten nauwelijks herkenbaar. Er kan niet gesproken worden van constructieve innovatie. Typologisch betreft het wel een bijzonderheid, maar daarbij moet de aantekening gemaakt worden dat de oorspronkelijke functie onherroepelijk verdwenen is. De belangrijkste waarde is gelegen in de stedenbouwkundige betekenis van het bescheiden bouwvolume. Daaraan is afbreuk gedaan door de naoorlogse nieuwbouw, maar toch is hier nog iets bewaard gebleven van het idee van Berlage om twee ruime halfopen bouwblokken te maken met scholen op de binnenterreinen. Het is destijds niet gelukt om die ambitieuze opzet te realiseren, maar met meer bouwvolume op deze locatie verdwijnt wel een herinnering aan het eerste ontwerp van Berlage voor Amsterdam Zuid. De gaafheid van het gevelbeeld is matig tot slecht.